

ФРИДРИХ ЗАЙДЕЛ [1591—1596]

От последното десетилетие на XVI в. са останали пътни бележки за българските земи от Фридрих Зайдел. Той пътувал с императорския извънреден пратеник барон Фридрих фон Креквиц, който трябвало да смени Бартоломей Пецен на поста му посланик при Портата и станал последният австрийски представител в турската столица преди дългата война между двете империи от 1593 до 1606 г. Именно на барон Креквиц, който бил доказал способностите си на различни отговорни служби при хабсбургския двор, Рудолф II възложил задачата да занесе годишния данък и подаръците за султана през 1591 г. и същевременно да работи за запазване на мира. Императорският двор дори подготвил изостаналия за две години трибут и бил назначен извънреден пратеник, който да го занесе на султана. В Турция обаче нещата се развили не така, както мислели във Виена.

През 1593 г. спахиите и останалата без приложение на силите си военщина издигнали наново за велик везир Синан паша, известен като най-изтъкнат представител на войнолюбивите среди и върл противник на християните. Сключен бил мир с Иран и това означавало начало на война с Австрия. Предлози за такава не липсвали, защото въпреки подписваните договори и миролюбиви уверения състоянието на война по границата не се променяло. Босненският паша извършвал набези в посока на Загреб и Любляна и на два пъти обсаждал важната крепост Сисак на р. Сава. При един трети опит християните унищожили почти цялата турска войска и в боя паднали няколко паши и висши турски военачалници, някои от които били в роднински връзки със султанския двор. В Цариград започнали да издигат призови за мъст. Султанът, щом научил вестта за това поражение, се заклел да заплати скъпо на християните. Синан паша получил пълномощия да потегли към Сава и Дунав.

През юли 1593 г. Фридрих фон Креквиц бил арестуван и лошо малтретиран. Членовете на неговото посолство били арестувани и изпратени като роби в галерите, арсенала и в затвора. Синан паша повлякъл болния Креквиц с войската си, докато същият умрял в лагера при Белград (1593 г.). Започнала голямата война, по време на която долнодунавските васални княжества временно отхвърлили властта на султана, а българи и сърби направили сериозни опити да се освободят. Войната завършила през 1606 г. със Ситваторокския мир, по силата на който Турция, макар да не загубила територии, трябвало да се откаже от годишния данък и да признае изменението се съотношение на силите на северната си граница.

Малко по-щастлива участ от своя посланик имали някои от хората в неговата мисия, които оцелели след изтезанията в затвора и на галерите до 1595 г. По това време станало ясно, че политиката на война и безогледни жестокости, провеждана от Синан паша, не носи успехи на Турция. Смъртта на султан Мурад III и поемането на властта от султан Мехмед III успорили падането на Синан паша. Новият велик везир Ибрахим паша позволил да се смекчи положението на пленените членове на посолството и въпреки продължаващата война дал възможност на английския посланик да ги заведе до границата. Така те се върнали в родината си през 1596 г.

Сред надживелите всички изпитания и прежеждия били чехът Вацлав Вротислав от Митровиц, който е описал своите патила на чешки (първо печатно издание 1747 г.)¹, и силезиецът Фридрих Зайдел. Неговото описание е написано на немски език и е било отпечатано за пръв път в Гьорлиц през 1711 г. под заглавие: *Ausführliche Bericht was bey Absendung Herrn Fridrich von Kreckwitzes Kayserl. Maj. Rudolphi II Reichs-Hof-Raths als Oratoris nach Constantinopel, sowol mit dem Herrn Oratore selbst, als denen Seinigen vorgelassen, aufgesetzt und schriftlich hinterlassen von Fridrich Seideln, damals des Herrn Oratoris Apothecker und nachmahls Bürger in Troppaw: und wegen seiner Denckwürdigkeit nebst einer Vorrede und einigen Anmerkungen in Druck gegeben von Salomon Haussdorffsen, aus Lauban, Pastori zu Bernstadt in Ober-Lausitz. — Deus Auxiliator compede vincit! — Görlitz, Verlegts Johann Gottlob Laurentius, 1711.*

22 години по-късно това съчинение било отпечатано наново в Лайпциг под следното заглавие: *Merckwürdige Reise-Beschreibung aus Teutschland, Wien, Oesterreich, Ungarn, Türckey bis Constantinopel an die Ottomanische Pforte. Leipzig. 1733.*

Биографични данни и други сведения за автора Фридрих Зайдел, освен тези, които могат да се намерят в самото негово съчинение, не се срещат в пътеписната литература и справочниците. Той е бил гражданин на горносилезийския град Опава (на немски наричан Тропау), намиращ се днес в Чехия. В свитата на Креквиц Зайдел бил включен в качеството си на аптекар. Описанието на пътуването на мисията и на теглилата и страданията на участниците в нея авторът написал по спомен след заръчането си, когато се е намирал под силното влияние на преживяното. Той вижда злокобен знак още при потеглянето на мисията от Виена, което станало „без музики и тромпети“, както бил обичаят, и посланикът скоро бил обзет от мрачни предчувствия.

Пътуването от Виена за Цариград Зайдел описва съвсем кратко. След като разказва как са били приети в Буда, той веднага прескача на Ниш, за да ни съобщи, че две момчета от свитата поради непознаване на пътя попаднали в някаква вода и конете им успели да изплуват, но те останали. „Какво е станало по-нататък на отиване, не си спомням, пише Зайдел, защото ми е излязло от ума по време на дългия затвор.“

¹ Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic, které on v tureckém hlavním městě Konstantinopoli viděl, v zajetí svém zkusil, a po šťastném do vlasti své navracení sám leta 1599 sepsal, nymí pak František Martin Petzel na světlo vydal. V Praze, 1747.

След сравнително подробния разказ за прежеждията и злата участ на хората на Креквиц в Цариград Зайдел разказва нещо повече за пътуването си обратно за Виена. Интересно е например неговото описание на посрещането и угощението, което владиката и старейшините на общината в Одрин устройли по народен обичай на английския посланик. Важно значение имат ужасяващите гледки, които авторът е срещал из българската земя: разлагащи се и неприбрани трупове на хора и животни по пътя, които издавали страшна воня, или пък начинът, по който бил посрещнат султанът при Ниш: „В чест на султана, пише Зайдел, бяха струпани много стотици прясно отрязани човешки глави на бедни селяни — българи-християни, всички с унгарски или хърватски коси; главите бяха наредени една до друга до двете градски врати и стигаха далеч в полето. Турците ни казаха, че те са на хора, които се били разбунтували против султана.“ Свързани с известията за засилване на хайдушкото движение и за завземането на София от хайдути през 1595 г., тези бележки на очевидец придобиват особено значение.

Макар и известни като заглавие и цитирани от някои наши и чужди автори, пътните бележки на Зайдел за българските земи в своята съществена част си оставаха неизползвани. Тук даваме за пръв път откъс от съчинението на Зайдел по изданието от 1711 г. заедно със съответен български превод.

ПОДРОБНО СЪОБЩЕНИЕ ЗА ТОВА, КОЕТО СЕ СЛУЧИ
ПРИ ИЗПРАЩАНЕТО ГОСПОДИН ФРИДРИХ ФОН КРЕКВИЦ,
ИМПЕРАТОРСКИ ДВОРЦОВ СЪВЕТНИК НА РУДОЛФ II
ДО КОНСТАНТИНОПОЛ, СЪЧИНЕНО И ОСТАВЕНО ПИСМЕНО
ОТ ФРИДРИХ ЗАЙДЕЛ, ТОГАВАШЕН АПТЕКАР
НА ГОСПОДИН ОРАТОРА, А ВПОСЛЕДСТВИЕ ГРАЖДАНИН
НА ТРОПАУ...
1591—1596

[2] При Ниш две добри момчета с конете си навлязоха във водата; понеже не познаваха местността попаднаха в едно блато, конете изплуваха, но те останаха. Какво друго се случи при отиването в Цариград, не си спомням добре, тъй като едното и другото ми е отпаднало от паметта в продължителния затвор.

Най-после слава богу пристигнахме в Цариград, където господин Пец¹ със служителите си и към 300 турци на хубави коне ни срещнаха, придружиха ни в града до керван-сарая с музика, тропети и голяма радост, като устройха внушителен банкет. Все пак хората на Пец бяха много по-радостни от нас, хората на Креквиц, понеже тяхното спасение се приближаваше, както и пееха техните хора: „Пристигна вече този, който трябва да ни избави...“

[83] Когато пристигнахме до Одрин², построихме лагера на палатките си от другата страна на града в една хубава ливада. На другия ден почивахме. Там гръцкият епископ на Одрин заедно със старците на общината се явиха пред господин посланика³ с подаръци и дойдоха пеша в нашия лагер.

Епископът носеше в ръката си епископски или патриаршки жезъл, след него пристъпяше неговият син на около 12—14 години, облечен по същия начин както баща си, епископа, в хубаво черно английско или венецианско сукно и черни калимавки, подплатени със соболеви кожи. Те бяха следвани от старците на общината с подаръка, всеки от които носеше по нещо, един носеше цяло агне, друг голям колак (хляб във формата на гердан) или баница, или пък също хубав бял хляб, някоя — кошница с овощия или плодове, а други — шише с вино, кокошки и много други неща. Когато достигнах в нашия лагер, господин английският посланик излезе от палатката насреща им и се поздравиха с епископа. След като отговори на подаръците, господин посланикът ги задържа при себе си и ги помоли да помогнат да се изяде донесеното. Заради това господин посланикът пред тях нареди да бъдат заклани веднага овцете или агнетата и да бъдат сготвени. Той ги въведе всички при себе си в своята палатка, където останаха целия ден при него. Господин посланикът начена дори меховете с малвазийско вино, които носеха камилите и бяха поставени на тревата. Той предложи на гостите да пият с пълно от москато и малвазийско вино и ги почерпи хубаво и почтено. Привечер гърците се сбогуваха и се завърнаха в града. Оттам след няколко дни пристигнахме във Филипополи⁴, където построихме лагера си в една градина до река Хеброс⁵. Там поради извънредно голямата горещина ни стана много тежко, защото нажеженият пясък или нажежената пръст опариха одного през обувките, така че не можеше нито да се сядат, нито да се върви, макар че ние повечето лежахме в реката или във водата. При все това в сравнение с мекия въздух в Цариградския край, който между двете морета е твърде хубав и приятен, тукашният душен въздух ни създаде много опасения и страх.

При София построихме по същия начин нашия лагер и палатките пред града в една ливада. След като на това място почивахме един ден, аз и моят другар Хайнрих Джон се разходихме из града да го разгледаме и намерихме, че градът е пълен с външни турци, татари и войници, които също като нас обикаляха, за да си купят някои необходими неща. Защото никой турски войник не може да се настани в градовете или в селата, но при поход всички трябва да останат на полето под своите палатки. От София потеглихме наново и след това през планински теснини [85] пристигнахме в България. Полеже голям брой хора бяха избити на купове от всички страни, ние не само изнемогнахме

поради голямата горещина и липса на вода, но и можехме да се задушим от голямата воня и прах. Защото тук и там не само бяха проснати мъртви хора, но също и много добитък — коне, магарета, камили бяха нападнали и издъхнали и от тях излизаше такъв ужасен смрад, щото, ако някой беше седнал или легнал дори в закрыта каруца, дори да е заспал като убит, на един такъв при спане така лошо му стана, че не само почувствува безсилие, но след това последва голямо повръщане и разстройство, че човек би могъл да си повърне червата и дробовете.

Когато преминахме край Ниш, турците бяха поставили там от двете страни на пътя в чест на турския султан много стотици пресни човешки глави на християни, бедни български селяни, всички с унгарски или хърватски кичури или коси, всеки един до друг, пред двете градски врати, като стигаха далеч в полето. Жално беше да се гледа това. Турците разказваха, че те се били разбунтували срещу турския султан. . .⁵

¹ За Бартоломей Пецен вж. бел. 1 към пътеписа на Лихтенщайн.

² Adrianopol.

³ Английски посланик по това време при Портата бил Едуард Бартън. Срв. J. W. Zinkeisen, цит. съч., т. III, с. 642 сл.

⁴ Philippopolis — Пловдив.

⁵ Hebron (Hebros) — р. Марица.

⁶ Турските зверства, които видял тук Зайдел, били извършени във връзка с акциите на хайдути и въстаническото движение в Северозападна България и Софийско през 1595—1596 г.